

Klassiker med store konsekvenser

Harriet Beecher Stowe

Onkel Toms hytte

583 s. Oslo: Transit, 2011. Pris NOK 399
ISBN 978-82-7596-147-9

Det hevdes at denne romanen mer eller mindre utløste den amerikanske borgerkrigen. Boken ble første gang utgitt i 1852 og var nest etter Bibelen den mest solgte i det 19. århundret. Hittil har de norske utgavene vært forkortet og tilrettelagt for barn. Først nå foreligger *Onkel Toms hytte* i komplett utgave på norsk. Kurt Narvesen skal ha ros for oversettelsen av nesten 600 sider med mange ordspill og dialektuttrykk. Tre ganger gjør han åpent knefall og erklærer teksten for uoversettelig. Det passer godt inn med forfatterens, Harriet Beecher Stowe (1811–96), dialog med leserne. Hun beretter to parallelle fortellinger som har samme utgangspunkt, og som møtes til sist. Ettersom hovedpersonen dør kan det neppe kalles en lykkelig slutt, men optimismen preger likevel de siste sidene.

Den velkjente bakgrunnen er slaveriet i USAs sørstater. Den egentlig gode gårdeieren Arthur Shelby er kommet i økonomiske vansker og må selge noen av sine slaver. En av dem er den vesle gutten Harry. Guttens mor Eliza legger på rømmen nordover mot Canada med gutten, og forenes etter hvert med sin mann George.

Samtidig selges selveste onkel Tom, høvdingskikkelsen som er blitt et symbol på den lojale, underkuete slaven. I første omgang kommer han til en vennlig og forståelsesfull familie. Mens han forbereder seg på å bli en fri mann dør imidlertid hans herre og mester, og han ender hos en hensynsløs slaveeier. Her blir Tom hånet og mishandlet til døden.

Behandlingen av svarte slaver var bokstavelig talt umenneskelig. Mennesker ble solgt som krøtter på torget. Barn ble skilt fra sine mødre, ektefeller fra hverandre. Det er fortsatt umulig å lese uten å bli opprørt og engasjert. Generasjoner av barn og voksne har grått over onkel Toms skjebne.

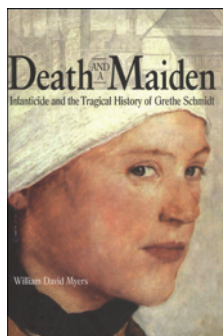
Lest med dagens øye er det likevel vanskelig å kalle dette for stor litteratur. Boken passer inn blant 1800-tallets sentimentale herregårdsromaner. Handlingen er forutsigbar og personene sjablongmessige. Den fromme, trofaste, nærmest helgenaktige onkel Tom lar sitt liv bli et vitnesbyrd om sin kristentro helt inn i døden. Under oppholdet hos familien St. Clare blir han venn og sjelesørger for husets vakre og eigode datter Evangeline (Eva) som dør av tuberkulose. Den grusomme Simon Legree, som blir ansvarlig for onkel Toms død, er gjennomført grådig og ond.

Til tross for de begrensede litterære kvalitetene er det knapt noen annen roman som har hatt en så sterk virkning på samtiden. Harriet Beecher Stowe, lærer og slaverimotstander fra Connecticut, ble av president Abraham Lincoln (1809–65) betegnet som «den lille damen som skapte den store krigen». Det viser litteraturens mulighet. Ord kan være sterkere enn sverd. Og mer enn 150 år senere minner det oss om hvilken kraft fortellinger har når de treffer folks hjerter.

Magne Nylenna

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten

Es ist die alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu

William David Myers

Death and a maiden

Infanticide and the tragical history of Grethe Schmidt. 269 s, ill. DeKalb, IL: Northern Illinois University Press, 2011. Pris USD 35
ISBN 978-0-87580-437-8

På overflaten er dette en historisk fremstilling av en enkelt rettsak mot en mistenkt barnemorderske i den tyske byen Braunschweig i årene 1660–66.

Som sådan er historien i seg selv interessant nok: Den 14 år gamle tjenestepiken Grethe Schmidt ble voldtatt av sin arbeidsgivers sønn som så forduftet. Noen tid etterpå ble Grethe mistenkt for å være gravid og fikk sparken. Da hun senere viste seg ikke å være gravid lenger, ble barnefødsel i dølgsmål med derpå følgende barnemord antatt, og hun ble arrestert.

Man fant imidlertid aldri noe lik. Grethe selv tilsto ikke, verken graviditet, fødsel eller mord. Ingen hadde tatt henne på magen eller på noen annen måte forsøkt å konstatere graviditet. Det lengste hun strakk seg til under forhørene, var at hun hadde hatt uregelmessige menstruasjoner og at «noe» hadde kommet ut av henne, noe hun beskriver som et koagel. Mesteparten av anklagene mot henne ser ut til å være rent sladder – «Weibe Plauderey» som det het den gangen. To sakkyndige jordmødre undersøkte henne og erklærte uten forbehold at hun aldri hadde født noe barn.

Det var på dette tidspunkt at retten skulle ha avvist saken og pent bedt om unnskyldning. Men retten i Braunschweig var nå blitt mer opptatt av å få en fellende dom – «vinne saken» heter det i dag – enn å søke sannheten, og tok etter hvert i bruk alle lovlige og ulovlige midler for å oppnå sitt mål. Det er disse forskjellige manipulasjonene mesteparten av boken handler om, og som også gjør at den er aktuell i dag.

Dette er William David Myers andre bok på 15 år. Noe av grunnen til denne lange avstanden i tid ser ut til å ligge i grundigheten i forskningsarbeidet. Ingen påstand er udokumentert, ikke noe synspunkt mangler begrunnelse. Av de 269 sidene er 50 av dem noter til teksten.

I tillegg til å beskrive Grethes skjebne med en smal pensel, bruker Myers god plass og brede strøk til å fylle ut bakgrunnen. Datidens rettsvesen, politiske forhold, medisinsk erkjennelse og praksis – dette er et landskap hvor Myers åpenbart er lommekjent. Leseren blir nå også delaktig i dette, med forfatteren som velvillig guide. Den historiske bakgrunnen med strukturene i 1600-tallets Tyskland vekselvirker med kriminalhistorien som utgjør forgrunnen på en velkomponert måte.

På den måten blir dette ikke bare en faghistorisk «page-turner», men også en bok til ettertanke og refleksjon. Målgruppen burde være et stort publikum, mennesker med interesse for medisin, jus, historie eller sosiologi. Bokens viktigste appell er likevel til lesere med interesse for det rent menneskelige aspektet – en ung pikes skjebne, fanget i statens nådeløse maskineri, overlatt til maktmenneskers misbruk.

Dette er en gripende bok, til dels opprørende – og dessverre høyst aktuell også i Norge i 2011. Jeg er glad for at jeg fikk anledning til å anmelde den.

Torgrim Sørnes

Kvinneklinikken

Akershus universitetssykehus